

PROPRIETATEA CA POSTULAT LA KANT

Ionuț RĂDUICĂ¹

Abstract: *In this study we investigate the meaning of property in Kant's philosophy, first analyzing the biases involved in concept as an empirical postulate: property as an extension of the soul, the various types of incomplete property, or property governed by empirical feelings. The aim is to demonstrate that the property has two main meanings: one is contractualist and another ethical (normativist). The importance of property is thus vital for Kant – without property, man is personally and socially incomplete.*

Keywords: *Kant, property, principle of innate humanity, experience, postulate, ethics.*

Introducere

Conceptul de proprietate nu este tratat de Kant în sfera filosofiei politice, ci în cea a eticii. Aceasta, deoarece etica este considerată fundamentul absolut al acțiunilor omenești, sferă a imperativelor și principiilor esteticii transcendente, analizabilă și ca postulat practic. Discuția despre proprietate este inițiată în *Metafizica moralei* (1797), o lucrare care poate fi considerată de sinteză a principiilor kantiene, cu multe noțiuni preluate din *Critica rațiunii pure* (1781)². În această carte târzie, Kant introduce la început ideea că umanitatea este înăscută în fiecare, ceea ce va însemna, în primul rând, că orice om are dreptul de a-și fi propriul stăpân. Aplicat la societate, ca stare de fapt, principiul umanității înăscute, de asemenea, semnifică limitarea puterii politice și juridice, cu arbitrariul și subiectivitatea autorității, la „scopuri cu adevărat publice și la mijloace specifice” (trad. noastră)³.

Ca să funcționeze, principiul umanității înăscute presupune respectarea integrală a legilor de către toți oamenii, în același timp, fără oprire, astfel că aceștia sunt egali în fața legii și sunt supuși coerciției – sau fricii față de pedeapsă – în aceeași măsură. Normativitatea umanității înăscute, exprimată pozitiv în legi juridice, nu va fi însă pusă în balanță cu coerciția,

---

¹ University of Craiova, Romania.

² A se vedea Kant, *Critica rațiunii pure*, ed. Univers Enciclopedic Gold, Ediția a III-a, București, 2009, pp.73-74 și urm.

³ Ripstein, A., *Force and Freedom : Kant's Legal and Political Philosophy*, Harvard University Press, Londra, Marea Britanie, 2009, p. 31.

căci doar prima este înnăscută, a doua fiind empirică și accidentală⁴. Coerciția nu înseamnă determinarea voințelor oamenilor prin amenințare și constrângere, caz în care ideea de etică s-ar contrazice în concept, ci presupune limitarea libertății în caz de încălcare a normelor și imperativelor morale⁵.

La fel, principiul autonomiei dedus din umanitatea înnăscută nu presupune egalitate a beneficiilor de pe urma aplicării acestuia în comunitatea etică, ci înseamnă independență față de ceilalți, precum și libertatea oamenilor de a folosi „propriile puteri, în mod individual sau în cooperare, pentru a-și stabili propriile scopuri și astfel nimeni nu poate fi obligat să-și folosească puterile pentru a promova sau pentru a se adapta scopurilor altei persoane” (trad. noastră)⁶. Domeniul interacțiunilor omenești se referă la alegerea mijloacelor, la îmbunătățirea lor, și nu la determinarea scopurilor, unde fiecare are un privilegiu absolut în ce privește propria persoană. De aici nu rezultă că fiecare acționează în mod perfect just alegând scopuri personale, ci doar că ceilalți își suspendă, grație libertății și autonomiei individului, orice tendință de a construi scopuri pentru semeni. Cu toate acestea, va exista întotdeauna o tensiune între libertatea unei acțiuni și alegerea (bună) supusă rațiunii. Dacă viziunea lui Kant este instrumentală, așa cum consideră Ripstein, atunci sensul principal este de a limita acțiunile celorlalți și de a permite libertatea subiectivă. Invers, dacă scopul este acțiunea dreaptă în limitele rațiunii, atunci centrul de greutate este regula morală și automatismul comportamental, cum consideră alți critici⁷.

Situația existenței unui singur drept înnăscut – cel al libertății, o individualizate a Principiului universal al dreptului – care poate coexista cu libertatea celorlalți, în mod necontrastant, ne direcționează spre normativism extins. Acesta, deoarece omul e constituit în principal din simțăminte interne și facultăți ale datoriei interne. Perfecțiunea acțională se bazează pe

---

⁴ Ripstein folosește sintagma „unconditional constraint”, constrângere necondiționată, destul de potrivită pentru a sublinia că frica de pedeapsă nu ține de sensul comun, ci de ieșirea nepermisă din dreptul universal de a nu fi influențați de ceilalți.

⁵ „Kant does not conceive of coercion in terms of threats, but instead as the limitation of freedom” (Ripstein, A., *op. cit.*, p. 54).

⁶ Ripstein, A., *op. cit.*, p. 33.

⁷ A se vedea, Bauman, Z., *Etica postmodernă*, ed. Amarcord, Timișoara, 2000, pp. 57-58 și urm.

acordul suprem dintre intern și extern, dintre subiectul natural moral și obiectivitatea extern-practică, de aceea o imagine bună a Principiului universal al dreptului se produce când individul sincronizează propria libertate cu aceea a celorlalți⁸. Un alt argument normativist se referă la faptul că, dacă toți oamenii își folosesc propriile abilități în a-și fixa scopuri personale, conflictele indivizilor ar fi inexistente, iar comunitățile politice/etice ar fi în stare de pace perfectă. În plus, o stare de fapt de acest gen generează cunoaștere despre erorile de aplicare și astfel oamenii se corectează înainte de acțiune. Ripstein consideră că sinteza erorilor poate fi numită „dominația celorlalți” (*domination*)⁹. Într-adevăr, multe exemple kantiene provin din pseudoetica heteromică (stăpân-sclav, imperiu-etniei dominate etc.). Heteronomia, pentru a folosi termenul lui Kant, presupune luarea în înstăpânire a calităților celorlalți și direcționarea lor către scopuri exterioare lor, lucru interzis de adevărata etică. Găsim o descriere concisă a pseudoeticii heteronome, pe care Kant dorea să o combată, la V. Mureșan: „Opusul moralei autonomiei e ceea ce Kant numește morala heteronomiei, o morală având în centru ideea de *om supus*, incapabil să-și dea singur legile morale și să-și explice temeiurile lor – motiv pentru care are nevoie de confesori și de îndrumători (preoții), ca și de pedepse aspre pentru a respecta legea (singurele «argumente» pe care le înțelege)”¹⁰.

Cu toate acestea, dreptul de a stăpâni obiecte externe nu este o extensie a libertății de a dispune de propria persoană¹¹. Motivul este că în practică este nevoie de a sincroniza deținerea obiectului cu posibilitatea de a fi scop pentru ceilalți¹². Îmi cumpăr un ceas care poate fi cumpărat de orice altă persoană a planetei. Cum explică Kant această „rupere” de principiul său înăscut?

Erori ale proprietății ca postulat empiric

Trebuie să plecăm în investigație exact așa cum pornește Kant, anume de la empiric către teoretic, după o definiție generică, oferită la început. Astfel,

---

⁸ Ripstein, A., *op. cit.*, p. 37.

⁹ *Ibidem*, p. 42.

¹⁰ Mureșan, V., *Trei teorii etice. Kant, Mill, Hare*, Editura Universității din București, București, 2009, p. 6.

¹¹ Ripstein, *op. cit.*, p. 57.

¹² „This “could be mine or yours” structure does not apply to the innate right of humanity in your own person” (Ripstein, A., *op. cit.*, p. 59).

Kant denumește prin proprietate un obiect exterior sau interior, de natură fizică sau non-fizică (spiritual, sufleteasc, intelectual) care aparține de drept unui agent volitiv. Kant este interesat de tema proprietății private¹³ din două motive principale: 1. este o temă importantă în empirismul britanic¹⁴; 2. este o aplicație, din perspectiva rațiunii practice, la sistemul său idealist.

Posesiunea, în practică, semnifică totalitatea condițiilor prin care folosim proprietatea sau libertatea îngădită a posibilității celui alt de a folosi lucrul meu, încât „dacă cineva s-ar putea folosi de el fără asentimentul meu, m-ar leza”¹⁵. Cum perspectiva idealistă presupune, fie ca obiectul să fie transpus în intelect, așa cum este, adaptând subiectul la el, fie să fie „tradus” în termenii subiectivității, intelectul adaptând realitatea la el, și nu invers, Kant va opta pentru aceasta din urmă, din mai multe motive. Primul privește faptul că intelectul nu poate fi un set versatil de informații sau cunoștințe, caz în care legile subiectivității s-ar contrazice pe ele însele. În al doilea rând, intelectul nu poate identifica „părți” de conștiință (entitate metafizică fără părți) cu obiecte particulare: bunul meu nu poate fi parte a conștiinței, adică intelectul nu se poate întinde sau prelungi în afară, altminteri ar rezulta nenumărate neajunsuri structurale și funcționale. Cum modifică și adaptează intelectul proprietatea?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să excludem mai multe tipuri de proprietăți, înțelese greșit în practică, în special acolo unde vorbim de ființe incomplet raționale. Astfel, stadiile biologice tranzitorii (copilăria) sau precare și imperfecte (boala psihică) sunt incompatibile cu proprietatea. De asemenea, animalele și restul ființelor vii nu doar că nu pot avea proprietăți, ci ele însele sunt proprietate, aceasta fiind și o formă de protecție și responsabilitate față de ele. Proprietatea trebuie să fie deplină, în caz contrar se contrazice în concept. Astfel, orice obiect exterior, diferit față de subiect, poate și trebuie să fie în posesia unui subiect. De fapt, a gândi obiecte ale liberului arbitru, fără acesta din urmă, adică „fără proprietar”, ca obiecte în sine este o anomalie. Rațiunea este calitatea necesară

---

¹³ Proprietatea colectivă este o contradicție, simpla posibilitatea a scopurilor opuse din cel puțin doi „proprietari” fiind suficientă pentru a anula conceptul.

¹⁴ Noi urmărim în acest studiu raționamentele proprietății în cadrul sistemului kantian; pentru o interpretare comparativă, istorică, a se vedea Katrin Flikschuh, *Kant and Modern Political Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, pp. 12-13 și urm.

¹⁵ Kant, *Metafizica moravurilor*, ed. Antaios, București, 1999, p. 81.

pentru a deține o proprietate. De aceea, Kant exclude din start apelul la stat, căci proprietatea ține de domeniul raportului dintre indivizi particulari, pe de o parte, și dintre aceștia și obiectele „lor”¹⁶, în calitate de agenți raționali.

Situațiile practice pot deruta și afecta înțelegerea proprietății. De pildă, când altcineva deține un bun pe care îl consider al meu, dar neintrat încă în posesiunea mea, efectul practic pe care îl resimt este sentimentul de lezare, emoția negativă a acestei proprietăți folosite (ipotetic sau real) de altcineva. Aceasta este o altă falsă proprietate, iar eu sunt, firește, un fals proprietar. Pe de altă parte, discuția despre lezarea sensibilă, în cazul proprietății nedepline – concept, oricum, contradictoriu – are ca scop să dezvăluie aspectele teoretice ale temeiul proprietății, anume că aceasta este atât sensibilă (posesiune fizică) cât și inteligibilă (latură juridică). Ambele sensuri se găsesc în toate cele trei tipuri de proprietate: 1. obiectele corporale (terenul este exemplul ideal pentru Kant); 2. contractele (serviciile prestate, care presupun plată); 3. statusul („deținerea” copiilor de către părinți)¹⁷.

Ce se întâmplă, în practică, când un obiect este deținut fizic de cineva, dar în dezacord cu latura sa juridică? Această contradicție sugerează că actul deținerii este unul impropriu, căci dispunerea de un obiect, de către liberul arbitru, se face prin acordul legilor formale ale intelectului, inclusiv cele morale, cu obiectul deținut, și nu prin sincronizarea materialului liberului arbitru cu obiectul, situație în care am vorbi de „res nullius”. Sub incidența rațiunii, nu poate exista o interdicție de folosire a unui bun, căci orice acțiune a liberului arbitru este în acord perfect cu rațiunea. Dacă o acțiune este interzisă, libertatea liberului arbitru ar fi contrazisă în practică și în concept: „Dar cum rațiunea pură practică nu pune drept fundament al întrebuițării liberului arbitru alte legi decât cele formale, făcând abstracție de materia liberului arbitru, adică a calității superflue a obiectelor, cu condiția să fie un obiect al liberului arbitru, rațiunea practică nu poate include nici o interdicție absolută cu privire la întrebuițarea unui astfel de obiect, pentru că ar însemna ca libertatea exterioară să se contrazică pe sine”¹⁸. Nu

---

¹⁶ „Kant shows how it is a structure of rightful relations between private persons, the form of which can be understood without reference to the state” (Ripstein, A., *op. cit.*, p. 86).

¹⁷ „Property concerns rights to things; contract, rights against persons; and status contains rights to persons *akin to* rights to things” (Ripstein, *op. cit.*, p. 20).

¹⁸ Kant, *op. cit.*, p. 82.

mai trebuie insistat asupra faptului că efectul unei atare contradicții se dispută și în zona sentimentului și emoțiilor sensibile.

Deținerea fizică, pentru că proprietatea nu este atașată fizic de proprietar¹⁹, presupune automat atât a fi la dispoziția autorității ultimului și a conștiinței dreptului de a dispune oricând de acest bun, cât și o putere practică, adică o putere de acțiune asupra lucrului, un act al liberului arbitru în strânsă relație cu facultatea morală, formală, din intelect. Fie în mod teoretic, fie în mod practic, putem vedea fațete ale aceluiași lucru aflat în proprietate. Când observ puterea practică a deținătorului (eu sau celălalt), sunt conștient că aceasta este „lezată” de ceva formal a priori. Când meditez asupra proprietății unui bun, acest lucru se întâmplă spontan în intelect: „Pentru a gândi ceva doar ca obiect al liberului meu arbitru este suficient să fiu conștient că obiectul se află sub autoritatea mea”²⁰.

Posesiunea unui lucru empiric este formulat printr-o lege juridică a priori, care nu spune mai multe decât conceptul (afirmă noncontradicția dintre libertatea mea și posesiune, interzice folosirea de către alții a obiectului respectiv etc.). Pentru a fi cu adevărat funcțională în practică și în teorie, această lege juridică necesar inteligibilă și rațională trebuie să fie formulată sintetic a priori, lucru care se realizează prin parcurgerea unor etape cunoscute la Kant: 1. se pleacă de la cazuri empirice (de ex., deținerea unui teren privat); 2. se face abstracție de totalitatea condițiilor limitative empirice; 3. se ajunge la posibilitatea a priori a deținerii; 4. se extinde conceptul la „ceea ce este al meu este și al tău exterior”, ceea ce reprezintă latura sintetică. Prin acest raționament putem să tragem concluzia că nu doar lucrurile empirice pot fi proprietate privată, ci și cele imateriale, adică „orice obiect exterior al liberului arbitru poate fi considerat al meu din punct de vedere juridic, dacă eu (și numai atunci) îl am în puterea mea, fără însă a-l poseda”²¹. Astfel, cele mai multe alegeri pe care le facem sunt proprietăți private, de la locul

---

¹⁹ Aici putem folosi diferența conceptuală, din limba română, între posesiunea fizică, caz în care proprietarul dispune fizic de un bun prin folosire continuă, și cea inteligibilă, care presupune detașare fizică de proprietate, unde distanța fizică între proprietar și proprietate poate fi oricât de mare, iar intermitența folosirii nu anulează deținerea; în limba engleză diferența este marcată de termenii *possession* și *ownership* (a se vedea Howard Williams, „Kant's Concept of Property”, *The Philosophical Quarterly*, vol. 27, no. 106, 1977, pp. 32-33 și urm.).

²⁰ Kant, *op. cit.*, p. 83.

²¹ *Ibidem*, p. 87.

pe care îl aleg să stau la soare, la tipul de educație oferit copiilor, până la preferințe subiective de natură estetică sau religioasă.

O altă prejudecată legată de proprietatea ca postulat, se referă la identificarea acesteia cu sufletul. Bogăția și bunurile materiale sunt considerate adesea în cultura populară ca imagini ale deținătorului, existând riscul de a materializa, cuantifica ceva ce este definit ca metafizic, adică sufletul. Soluția este de a accepta o anumită idealitate a proprietății ca „avere”, dar numai în sensul de posibilitate a priori a deținerii efective, în timp ce bunul propriu-zis este cu totul exterior și deci diferit față de suflet.

Proprietatea îmi este exterioară în sensul că este un „obiect diferit de mine”, dar și concret, măsurabil, mijloc al maximelor morale, în relație cu care reprezentarea avuției (averea) se face fără spațiu și timp, ca un fel de posibilitate practică a deținerii. În același timp, putem spune și că sufletul este cu totul diferit și independent de exterior, că proprietatea nu îl extinde pe acesta. Dar cum libertatea liberului arbitru are nevoie de orizont practic limitat, căci limitele îl fac real-empiric, proprietatea este mijlocul cel mai bun cu putință.

Cumpărarea unui bun depinde de substanța acestuia din urmă. În mod empiric și istoric, pământul are spațiu și timp, ceea ce îl face obiectul cel mai pretabil pentru cumpărare. Achiziția însă trebuie să pornească de la posibilitatea *a priori* de a face acest lucru, lucru observabil și din perspectiva rațiunii practice, ca postulat. Or, în acest sens, a fi posibil din perspectivă formală să achiziționezi un teren se întemeiază pe „proprietatea originară asupra pământului în genere”²². Cu alte cuvinte, în starea originară²³, oamenii posedă dreptul legal de a fi într-un loc pentru simplul motiv că, independent de voința lor, au fost puși de natură sau de întâmplare acolo. Acest lucru se întâmplă pentru că ei dețin în mod colectiv tot pământul, grație conceptului de proprietate, care nu este în această situație unul empiric, temporal, ci unul care trimite la principiul a priori al deținerii. Cu toate acestea, adevărata luare în posesiune presupune temporalitate și voință particulară, lucru realizat, pe de-o parte, prin faptul că toate voințele sunt unite în perspectiva deținerii originare și, pe de altă parte, că una dintre ele acționează pentru deținerea reală a unui obiect (teren) particular. Acest act empiric particular al unei voințe, bazat anterior pe „comunitatea originară” a deținătorilor tuturor pământurilor, nu se poate realiza pe de-a-

---

²² *Ibidem*, p. 98.

²³ Kant o distinge de cea naturală, pe care o consideră fictivă.

ntregul decât dacă se întemeiază și pe o formă care să îi corespundă în intelect. Cu alte cuvinte, orice achiziție are nevoie de o „posesiune intelectuală”.

Proprietate și contract

Un sens principal pozitiv al proprietății este contractualismul, astfel că proprietatea nu tinde, în practică, către eroare întotdeauna. Un astfel de exemplu pozitiv este proprietatea rezultată prin achiziție. Achiziționarea trebuie să fie întotdeauna în acord cu celelalte voințe, adică în relație strânsă cu practica dreptului, cu acceptarea implicită a celorlalți a posibilității ei, în cadrul „totalității legilor” și aplicării simultane a acestora. Dreptul, în general, ca și întregul comportament moral, presupune respectarea integrală și simultană a legilor scrise și nescrise, toate morale. Idealitatea acestui mecanism voluntar este una cât se poate de practică: legile trebuie respectate ca imperative, fără posibilitatea analizării conținutului lor de fiecare dată când acționăm. În caz contrar, s-ar consuma energie mentală pentru judecăți care nu ar face decât să dubleze ceea ce este deja gândit a priori. În plus, ar exista tendința de a gândi legile în aplicații (maxime) în funcție de alte interese decât ale celuiilalt, adică s-ar urmări finalități precum starea de plăcere, satisfacții egoiste etc., iar mecanismul voluntar ar intra în sfera irațională. Pe de altă parte, „logica” practică a acțiunii umane, care e întotdeauna morală, face ca ansamblul interacțiunilor umane să fie un fel de mașinărie care implică creativitate doar la nivelul aplicațiilor personale (maxime), nu la cel al conținutului efectiv al acțiunii, căreia îi rămân aceleași motivații, înfrângeri ale rezistențelor, cât și scopuri în persoana celuiilalt. De aceea, achiziția unei proprietăți private nu poate fi autoritară, originară, nelegală sau „prin fapta altuia, pe care eu o determin după legi juridice”²⁴.

Contractul, care stă la baza achiziției, are patru părți: oferta, consimțământul, promisiunea și acceptarea. Simultaneitatea este un criteriu *sine qua non* și aici: „Însă nici prin voința particulară a celui care promite, nici prin a celui căruia i se promite (cel ce acceptă), ceea ce este al celui dintâi nu trece într-al celui de al doilea, ci numai prin voințele unite ale celor doi, prin urmare, numai în măsura în care cele două voințe sunt declarate în același timp”²⁵.

²⁴ Kant face aluzie la politica nedreaptă, abuzivă, autoritară.

²⁵ Kant, *Metafizica moravurilor*, ed. cit., p. 106.

Această simultaneitate, care e un concept intelectual, este doar reprezentată astfel, nefiind afectată de desfășurarea succesivă în practică, unde întâi propune o ofertă, care apoi este agreată de compărător etc. Astfel, promisiunea și acceptarea provin „dintr-o voință comună unică”, a priori, iar obiectul unde se aplică aceasta, obiect supus vânzării și achiziției, este înțeles „după legea rațiunii pure practice, făcând abstracție de condițiile practice”²⁶. Atunci când contractul se exercită pentru prestarea unui serviciu, dreptul personal nu este asupra persoanei celuilalt, ci doar asupra acțiunii acestuia. Achiziția unui serviciu nu este fundamental diferită de cea asupra unui bun oarecare, atâta doar că în privința primeia trebuie să scoatem în relief că persoana de la care cumpărăm serviciul rămâne intactă, fără posibilitatea de a fi afectată în esența sa. Afectarea libertății și demnității celorlalți, principiu universal moral, care nu depinde de vreun status (religie, etnie, cetățenie, vârstă, sex etc.), impune anularea principiului libertății în general, deci și a celui care are astfel de judecăți denigratoare și „superioare”. Mai simplu spus, raportul stăpân-sclav, ca și altele heteronome, este irațional și imoral.

Relațiile heteronome sunt iraționale, în calitate de „vicii contra naturii”, inclusiv în domeniul casnic: soții se posedă reciproc, ca „desfătare”, fie limitat doar la natură (animală), fie plenar, între limitele căsătoriei juridice. Leșirile dintre aceste limite „nu pot fi numite, fiind lezări ale umanității în propria noastră persoană”²⁷. Scopurile raționale ale căsătoriei sunt reprezentate de căsătorie, astfel că „dacă bărbatul și femeia vor să-și folosească reciproc proprietățile sexuale, ei trebuie, în mod necesar, să se căsătorească, necesitate rezultată din legile juridice ale rațiunii pure”²⁸. În cazul în care capacitatea procreativă nu există, relația juridică matrimonială ar trebui să înceteze. Desigur, doar conceptul căsătoriei încetează, relația celor doi parteneri poate continua prin intermediul unui alt concept. Dar pentru a nu periclita umanitatea universală, prezentă în fiecare dintre noi, posesiunea rațională în căsătorie trebuie să fie simetrică. Dacă soții se văd mutual ca obiecte, deci și ca simple posesiuni, acest lucru nu le degradează „esența” umană: Acest lucru nu este posibil decât cu o singură condiție, anume aceea că dacă o persoană este dobândită de cealaltă la fel cum este un lucru, tot astfel este dobândită și cealaltă persoană; căci astfel, ea se recâștigă pe sine

---

²⁶ *Ibidem*, p. 107.

²⁷ *Ibidem*, p. 111.

²⁸ *Ibidem*, p. 112.

și își restabilește personalitatea”²⁹. Dar spre diferență de relațiile dintre proprietar și un lucru obișnuit, proprietatea reciprocă a soților presupune coabitare materială și imaterială.

În cazul proprietății asupra copiilor rezultați în urma căsătoriei, aceasta este o stare tranzitorie, născută din drepturi multiple (al părinților, al copiilor), astfel că ei trebuie crescuți corespunzător, fiind persoane, până când vor fi capabili să își folosească singuri proprietățile înnăscute. În acest sens, limitarea rațiunii (intelectului) copiilor îi pune în postura de a fi considerați chiar iraționali, împreună cu situațiile viciate natural (boli mintale, fizice etc.), lucru pentru care ei trebuie moralmente să fie sub autoritatea ființelor cu rațiune, precum părinții sau comunitatea, dacă aceștia sunt orfani.

Proprietatea în sfera eticii

Un al doilea sens pozitiv al proprietății – și cel mai important – este cel eticist, observabil tot în sferă empirică. Sfera practică a vieții, cu toată diversitatea creativă de acțiuni, este una morală. Greu de spus care acțiuni interumane sau introspective, mai periferice sau mai pline de viață și expresie, sunt în afara moralei. Chiar și stereotipurile sociale sau erorile de judecată, trebuie raportate la moralitate. Fiind determinată de facultăți a priori, sfera morală nu are nevoie de analiză intelectuală complicată. Indivizii fără educație pot acționa moral la fel de bine ca aceia care înțeleg cele mai avansate lucruri din chimie sau din analiza matematică. Mecanismul acțiunii morale este intuitiv, spontan și presupune doar un efort în înfrângerea rezistențelor psihologice și somatice, căci adesea e nevoie de acceptarea neplăcerii în acțiunea morală. Astfel, acțiunea care respectă regula morală a perfecțiunii de sine necesită adesea neplăcerea în sensul alimentației sănătoase și moderate cantitativ, gimnastică sau limitarea somnului la atât cât este necesar. Interacțiunea cu semenii presupune a renunța – uneori un lucru neplăcut – la ceva pentru celălalt, servindu-i ca mijloc pentru scopul fericirii acestuia din urmă.

Analiza conceptului de datorie ar trebui să fie temeiul pe care putem analiza atât fundamentul moralei, cât și al plăcerii, adică al sentimentului bazat pe senzații, sentiment care, numit fericire sau simplă plăcere, nu poate motiva sau condiționa în mod real actul moral. Așadar, etica proprietății trebuie să depășească mai întâi ideea că are o legătură fundamentală cu

---

²⁹ *Ibidem*.

fericirea. Acțiunea morală nu rezultă din „apropierea de un anumit sentiment, numit cvasi-moral, datorită efectului pe care îl așteptăm de la el”³⁰. Legea morală, observabilă în maxima întemeiată subiectiv, adică în felul creativ în care oamenii acționează moral sau mai simplu spus ca „principiu după care acționăm”³¹, trebuie să fie coerentă în practică, atât ca acțiune cât și prin fidelitatea cu temeiul său. Acțiunea morală se bazează pe înfrângerea rezistențelor, fără să aștepte ceva opus, adică plăcere (fericire) la capătul actului. Cu toate acestea, sentimentul fericirii poate fi acceptat cu condiția să fie rezultatul necondiționat al actului. Astfel, dacă cel care face caritatea se bucură pentru cel care primește caritatea, atunci această fericire este admisibilă și normală.

Concluzii

Orice acțiune etică – și putem să spunem că orice acțiune săvârșită de ființe natural raționale este etică – se bazează pe forța poruncii imperativului moral (legea morală). Aceasta trebuie să constrângă sau să permită auto-constrângerea, adică rezistența la neplăcere în schimbul finalizării actului moral, fără să afecteze liberul arbitru. Când intelectul înfrânge impulsul natural contrar (e mai plăcută pasivitatea naturală decât efortul), poate deveni act de curaj, iar repetarea curajului (învățarea) devine virtute, adică dispoziție morală. Astfel, virtutea se aplică atât ca act particular, cât și în serii de acte și ea este intensitatea sau „tăria maximei în îndeplinirea datoriei”³². Cu toate că virtutea pune în practică acțiuni morale în moduri mai puțin forțate, ea este la fel de meritorie ca orice acțiune morală independentă. Obiceiul ca dispoziție este suma unor acte voluntare neplăcute, astfel că este puțin important că o oarecare acțiune morală este făcută foarte ușor.

Dacă teoria dreptului se ocupă de adaptarea legilor la forma pură (legea morală), etica se ocupă și de scopurile sau obiectele liberului arbitru, în acord cu legile formale. Deși scopurile sunt „obiectiv-necesare”, ele „lucrează” pentru liberul arbitru în afara cauzelor formale ale sale, cu alte cuvinte între cauză (liber arbitru) și efect (acțiunea practică) nu există un raport determinat decât ca poruncă, nu ca relație cauzală tipică, căci astfel s-

---

³⁰ *Ibidem*, p. 204.

³¹ H. J. Paton, Scurt comentariu la Întemeierea metafizicii moravurilor, în Valentin Mureșan (coord.), *Legea morală la Kant*, Editura Universității din București, București, 2009, p. 15.

³² *Ibidem*, p. 222.

ar acționa automat, fără liber arbitru: „Dacă etica cuprinde datorii, la a căror îndeplinire nu putem fi constrânși (fizic) de către alții, este doar consecința faptului că e o teorie asupra scopurilor, iar o constrângere în acest sens (de a le avea) se contrazice pe sine”³³.

Conceptul de proprietate la Kant dezvăluie două sensuri principale, cel contractualist și cel eticist sau normativist. Proprietatea are un sens adânc atât prin asumare contractuală explicită, cât și în sfera mai largă a eticii. Pentru analiza acestor două sensuri a fost nevoie, mai întâi, să fie depășite prejudecățile de care am vorbit mai sus, rezultate din starea de postulat practic. După aceste analize, putem concluziona că exercitarea dreptului de proprietate nu presupune conflict cu ceilalți, ci dimpotrivă o garanție a bunei conviețuirii comunitariene, în care individul este autonom, liber și creativ în raport cu propriile calități și vocații. De aceea, proprietatea privată este un pivot empiric excepțional, fără de care nu poate fi concepută existența umană deplină.

Bibliografie

- Bauman, Z., *Etica postmodernă*, ed. Amarcord, Timișoara, 2000.
- Kant, *Metafizica moralei*, ed. Antaios, București, 1999.
- Kant, *Critica rațiunii pure*, ed. Univers Enciclopedic Gold, Ediția a III-a, București, 2009.
- Mureșan, V., *Trei teorii etice. Kant, Mill, Hare*, Editura Universității din București, București, 2009.
- Paton, H. J., „Scurt comentariu la Întemeierea metafizicii moravurilor”, în Valentin Mureșan (coord.), *Legea morală la Kant*, Editura Universității din București, București, 2009.
- Ripstein, Arthur, *Force and Freedom: Kant's Legal and Political Philosophy*, Harvard University Press, Londra, Marea Britanie, 2009.
- Williams, Howard, „Kant's Concept of Property”, *The Philosophical Quarterly*, vol. 27, no. 106, 1977.

---

³³ *Ibidem*, p. 209.